

Το περιοδικό του Ελληνικού Φιλολογικού
Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως.
Συμβολή στην ιστορία των ελληνικών επιστημονικών
περιοδικών

Γιώργος Γιαννακόπουλος

Συνέδριο: Ιστορία της Πληροφορίας.
Αθήνα (Νομική Βιβλιοθήκη), 24-25 Μαΐου 2013

Ο Σύλλογος 1/2

- Ο εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος (1861-1923)
- Πρωτοπόρος μιας εντυπωσιακής πνευματικής κίνησης, που εκδηλώθηκε με τη δημιουργία μεγάλου αριθμού παρόμοιων σωματείων
- Σημαντικότερος εξωεκκλησιαστικός θεσμός (ονομάστηκε «υπουργείον παιδείας») του οθωμανικού Ελληνισμού
- Με όπλα την παιδεία και την επιστήμη επιχείρησε την ενδυνάμωση ή και τη θεμελίωση της εθνικής συνείδησης των ορθόδοξων πληθυσμών

Ο Σύλλογος 2/2

- Λόγιοι και πλούσιοι / Ηροκλής Βασιιάδης – Χρηστάκης Ζωγράφος
- Διαγωνίσματα φιλολογικά, αρχαιολογικά, ιστορικά – απόδειξη ελληνικότητας διαμφισβητούμενων περιοχών.
- Ίδρυση και ενίσχυση σχολείων, Συλλογή λαογραφικής ύλης («ζώντα μνημεία»), Εκδόσεις σχολικών εγχειριδίων και αρχαίων ελλήνων συγγραφέων

Το περιοδικό 1/3

- *Ο εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος: Σύγγραμμα περιοδικόν (1863-1914)*
- Το σημαντικότερο ελληνικό σύγγραμμα της εποχής
- Κύριος πρεσβευτής του ιδρύματος, αλλά και των ελληνικών γραμμάτων στη διεθνή επιστημονική κοινότητα.
- Από τα πρώτα (το πρώτο;) ελληνικά επιστημονικά περιοδικά
- Σημαντική βιβλιογραφική βάση για πολλούς ερευνητικούς τομείς.
- Το περιοδικό ως «πρωτογενής» πηγή.

Το περιοδικό 2/3

- 33 τόμοι και είκοσι παραρτήματα
  - 7 αρχαιολογικά παραρτήματα,
  - 4 που αποτέλεσαν την *Μαυρογορδάτειο Βιβλιοθήκη* συν το *Παλαιογραφικό Δελτίο*,
  - 7 παραρτήματα της βιολογικής επιτροπής (το τελευταίο σε δύο τεύχη),
  - 2 πανηγυρικοί τόμοι: *Εικοσιπενταετηρίς* και *Πεντηκονταετηρίς*.
- 15.000 σελίδες μεγάλου (4ου) σχήματος

Το περιοδικό 3/3

- Ο 1^{ος} τόμος αποτελείται από 6 τεύχη – Επικρατεί η μορφή ενός ενιαίου τόμου που τυπωνόταν σταδιακά.
- 500 ----- 750 αντίτυπα
- Η διακίνηση των τόμων γινόταν από τον ίδιο το Σύλλογο μέσω των βιβλιοπωλείων της Πόλης.
- Τιμή 80 γρόσια (18 φράγκα) / Συνδρομή μελών 1 οθωμανική λίρα.
- Τόμοι επ' ανταλλαγή σε πλήθος επιστημονικών ιδρυμάτων και σε σχολεία και συλλόγους της αυτοκρατορίας

Συντακτική Επιτροπή

- Πρόθεση του ΕΦΣΚ «να καταστήσει γνωστά εις το κοινόν τα αξιολογώτερα έργα του Φ. Συλλόγου και ν' αναπληρώσει την παρ ημίν έλλειψιν σπουδαίου φιλολογικού φύλλου»
- Πενταμελής επιτροπή έκδοσης (με πρόεδρο, αντιπρόεδρο και βιβλιοθηκάριο)
- Τα μέλη της αυξάνονται σταδιακά σε 8, 9, 10
- Ηρ. Βασιιάδης, Χρ. Πανταζίδης, Θεμ. Σαλτέλης
Δημ. Σάρρος

Η εκτύπωση

Τυπ. Βυζαντίδος	A, B
Τυπ. Ι Παλλαμάρη	Γ, Εικοσιπενταετηρίς, ΚΑ, ΚΒ, ΚΔ, ΚΕ, ΚΣΤ
Τυπ. Ι. Α. Βρετού	Δ, Ε
Τυπ. Α. Κορομηλά	ΣΤ, Ζ, Η, Θ, ΙΗ, Κ, Μαυροκορδάτειος Βιβλιοθήκη τχ. 4
Τυπ. Βουτυρά και Σας/ Σ. Ι. Βουτυρά/ Νεολόγου	Ι, ΙΑ, ΙΒ, ΙΓ, ΙΔ, ΙΕ, . Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη τχ. 1-3, ΙΣΤ, ΙΖ, ΙΖ, ΙΘ, ΚΓ
Τυπ. Αδελφών (Α. και Κ.) Γεράρδων	ΚΖ, ΚΗ, ΚΘ, Λ, ΛΑ, ΛΒ, ΛΓ, Πεντηκονταετηρίς
Πατριαρχικόν τυπογραφείον	Πρακτικά Εκπαιδευτικών Συνεδριών τχ. Α (1907-08)
Τυπ. Ανατολής	Πρακτικά Εκπαιδευτικών Συνεδριών τχ. Β (1908-09)
Τυπ. Καλλιτεχνικόν	Εργασίαι του Βιολογικού τμήματος 1915

Μορφή

- Αξιοσημείωτη ομοιομορφία. Μεγάλο (4^ο) σχήμα / Δίστηλο.
- Πολλοί τόμοι περιέχουν παρένθετους πίνακες εκτός σελιδαρίθμησης, αλλά και εικονογράφηση (και έγχρωμη) εντός κειμένου. Στη *Πεντηκονταετηρίδα* υπάρχουν επικολλημένες δύο φωτογραφίες
- Για την εκτύπωση του περιοδικού χρησιμοποιήθηκε «καλό» χαρτί
- Χαρτόδετο. Το εξώφυλλο έφερε συμβολικά (;) κυανούν χρώμα, ενώ τα παραρτήματα είχαν συνήθως εξώφυλλα σε αποχρώσεις του πράσινου

κ 4866

Ο

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

ΕΚΔΟΜΕΝΟΥ ΚΑΤΑ ΔΙΜΗΝΙΑΝ.

ΕΤΟΣ Α'.

ΤΟΜΟΣ Α.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΤΥΠΟΙ ΒΥΣΑΝΤΙΩΝ.

ὄψις Γαβριηλοῦ στ' 41

1863.

ΚΕΝΤΡΟ - ΜΟΥΣΕΙΟΝ - ΕΒΡΑΙΩΝ
ΔΡΑΧΜΗ - 100 - 5 - ΜΕΡΑΙ
ΕΙΣΒΟΛΗ

Περιεχόμενο

- **1.** Κατάλογοι μελών (τακτικών, επίτιμων και αντεπιστελλόντων) / κοσμητόρων / μελών των τακτικών επιτροπών για το συγκεκριμένο συλλογικό έτος / ευεργετών και δωρητών / διατελεσάντων προέδρων
- **2.** Αναγνώσματα (ή περιλήψεις τους έως το 1877) τις επιστημονικές δηλαδή ανακοινώσεις των μελών. Ετήσιοι απολογισμοί των επιτροπών και των κοσμητόρων, όπως και οι προεδρικές λογοδοσίες
- **3.** τα πρακτικά των συνεδριάσεων του Συλλόγου κατά χρονολογική σειρά. Τα πρακτικά, εξαιρετικά λεπτομερή στην αρχή, γίνονται περιληπτικότερα με την πάροδο του χρόνου για λόγους τεχνικούς και οικονομικούς.
- **4.** Κατάλογος των περιεχομένων

Η πορεία της έκδοσης

- Ο τέταρτος τόμος (*Τα περισωθέντα*) συνοψίζει την περίοδο 1865-1870 και αποτελεί ταυτόχρονα μια νέα αρχή
- Το 1882 σταματά η εκτύπωση του ΙΔ τόμου. Λογοκρισία
- Το 1884 άδεια που επιτρέπει τη δημοσίευση επιστημονικών, φιλολογικών και φιλοσοφικών άρθρων (εξαιρούνται όσα αφορούν διοικητικές και πολιτικές επιστήμες). Κυκλοφορούν 3 τόμοι
- Ο τακτικός ρυθμός έκδοσης που διατηρείται από το 1891 μέχρι το 1896, με την έκδοση των τόμων Κ έως ΚΣΤ', διακόπτεται
- Ο 27^{ος} τόμος (1900) και θα περιλαμβάνει, για πρώτη φορά μετά από τον Δ' τόμο, την ύλη πέντε συλλογικών ετών. Ένα από τα προβλήματα: η «έλλειψις του χρήματος της κινητηρίου ταύτης μηχανής»
- Το 1906 επέμβαση Ιωακείμ Γ' (οικονομική ενίσχυση και εξασφάλιση αδειάς). Συνεργασία στην έκδοση των *Πρακτικών των Εκπαιδευτικών Συνεδριών* του 1907-08

Παραρτήματα: Αρχαιολογικό Βιολογικό

1. Το Αρχαιολογικό πρωτοεμφανίζεται το 1875 ως παράρτημα του Θ τόμου και ακολουθεί η έκδοση επτά ακόμη τευχών

- *Αρχαιολογικός Χάρτης των Χερσαίων τειχών Κωνσταντινουπόλεως* (παράρτημα ΙΔ΄ τόμου). Εκτός από τον αναδιπλούμενο χάρτη υπάρχουν πέντε πίνακες, με είκοσι συνολικά λιθογραφημένα σχέδια, που απεικονίζουν λεπτομέρειες των τειχών

2. Το πρώτο βιολογικό παράρτημα συμπληρώνει τον ΚΖ΄ τόμο (1900) και ως το 1912 ακολουθούν άλλα πέντε

- Εκδιδόταν σε τριμηνιαία τεύχη των δύο τυπογραφικών φύλλων έκαστο και ενσωματωνόταν στο Περιοδικό, σε 15 από τα 60 συνολικά τυπογραφικά του.
- Το 1914 εκδίδονται σε δύο ιδιαίτερα τεύχη οι εργασίες του βιολογικού τμήματος ως παραρτήματα του ΛΔ΄ τόμου, ο οποίος, όμως, δεν είδε ποτέ το φως της δημοσιότητας.

Πανηγυρικοί τόμοι

- *Εικοσιπενταετηρίς 1861-1886 (1888)*. Τα πρακτικά του απαγορευθέντος διεθνούς επιστημονικού συνεδρίου.
- Erich Kierpert / Γιάννης Ψυχάρης
- Η έκδοση, το 1921, του πολύτιμου, λόγω του πλήθους των στοιχείων που περιέχει, τόμου της *Πεντηκονταετηρίδος* αποτέλεσε το κύκνειο άσμα του Συλλόγου στον τομέα αυτό.
- Πλήρης κατάλογος των πραγματειών που περιέχονται στο περιοδικό και των τίτλων των δημοσίων διαλέξεων, της περιόδου 1871-1920

Το περιοδικό ως αντιστάθμισμα του απολεσθέντος αρχείου 1/2

- Ενδιαφέρουσες πληροφορίες για όλους τους ανθρώπους του Συλλόγου
- Πρακτικά των συνεδριάσεων τα οποία συνθέτουν την εικόνα που ο ΕΦΣΚ ενέκρινε να παρουσιαστεί προς τα έξω
- Πληροφορίες για τον όγκο της εισερχόμενης και εξερχόμενης αλληλογραφίας ενώ πολλές σημαντικές επιστολές δημοσιεύονται αυτούσιες στα πρακτικά (π.χ. Σλήμαν)
- Δεν έχουμε στη διάθεσή μας το υλικό που ήταν συγκεντρωμένο χάρη στην εργασία των επιτροπών, όπως για παράδειγμα: τις εκθέσεις των κοινοτήτων της αυτοκρατορίας για την εκπαιδευτική κατάσταση, τον κώδικα της αρχαιολογικής επιτροπής --όπου καταγράφονταν οι επιγραφές-- και τον κατάλογο με τα αντικείμενα του «μουσείου» του ΕΦΣΚ, τα προς κρίσιν χειρόγραφα των συμμετεχόντων στα ποικίλα διαγωνίσματα. Για όλα αυτά, πάντως, οι πληροφορίες από τις ετήσιες εκθέσεις των επιτροπών, αμβλύνουν την αίσθηση της απώλειας.

Το περιοδικό ως αντιστάθμισμα του απολεσθέντος αρχείου 2/2

- Το λαογραφικό υλικό των «ζώντων μνημείων» (μέγα μέρος του εκδόθηκε στους τόμους του περιοδικού ή στο ιδιαίτερο βιβλίο του *Ζωγραφείου Αγώνος*)
- Στις σελίδες του περιοδικού βρίσκονται ακόμη οι προκηρύξεις όλων των διαγωνισμάτων του ΕΦΣΚ και φυσικά ο κανονισμός του ιδρύματος, ο οποίος ανανεώνεται περίπου κάθε δεκαετία
- Τα αναγνώσματα των μελών. Οι πρωτότυπες αυτές δημοσιεύσεις σημαντικών επιστημόνων της εποχής, κατά κανόνα, δεν ανευρίσκονται ανατυπωμένες σε μεταγενέστερα βιβλία ή περιοδικά. Όμως, ούτε στο περιοδικό υπάρχουν τα όλα αναγνώσματα. Κάποια από αυτά δημοσιεύονται περιληπτικά, ενώ άλλα καθόλου
- Θεωρητικά άπαντα τα αναγνώσματα και τα κείμενα των δημοσίων διαλέξεων θα πρέπει να υπήρχαν κατατεθειμένα στο αρχείο του συλλόγου, όπως άλλωστε όριζε ο κανονισμός

Πηγή Πληροφόρησης

- Πλούσιο μεταλλείο πληροφοριών κάθε είδους
- Ευρετήριο / ψηφιοποίηση
- Σήμερα το περιοδικό αποτελεί μοναδική πηγή για κάθε ζήτημα σχετικό με τον Σύλλογο, αφού παραμένει το μόνο τεκμήριο της ύπαρξης και της λειτουργίας του ιδρύματος. Το έντυπο αυτό αποτελεί την κιβωτό ενός τόσο δραστήριου παραγωγικού και μακρόβιου ιδρύματος.